



O perspectivă necesară asupra peisajului social al României interbelice. REVIEW: Dan-Alexandru Săvoaia, *Forme de organizare muncitorească în spațiul românesc (1921-1947): între internaționalism sindical și corporatism național*

Dragoș Sdrobiș

The University of Art and Design in Cluj-Napoca

Corresponding author emails: dragos.sdrobis@uad.ro

A Necessary Perspective on the Social Landscape of Interwar Romania. REVIEW: Dan-Alexandru Săvoaia, *Worker Organization Forms in the Romanian Space (1921-1947): Between Syndical Internationalism and National Corporatism*

Abstract: This article reviews Dan-Alexandru Săvoaia's book, *Forme de organizare muncitorească în spațiul românesc (1921-1947): între internaționalism sindical și corporatism național*. In the historiography of interwar Romania, Săvoaia's book seeks to reconstruct the trajectory of a social actor largely overlooked in the past three decades: the worker. Through a theoretical framework rooted in the social history of labor and by cross-referencing archival sources from Romania and abroad (particularly the International Labour Organization archives in Geneva), the author reconstructs the mechanisms behind the formation of the main forms of worker organization. The analysis reveals the political, social, and economic context that shaped the (in)success of the key organizational models: syndicalism and corporatism.

Key words: Dan-Alexandru Săvoaia, interwar Romania, labor history, labor union, corporatism.

Citation suggestion: Sdrobiș, Dragoș. "O perspectivă necesară asupra peisajului social al României interbelice. REVIEW: Dan-Alexandru Săvoaia, *Forme de organizare muncitorească în spațiul românesc (1921-1947): între internaționalism sindical și corporatism național*." *Transilvania*, no. 1-2 (2025): 145-149. <https://doi.org/10.51391/trva.2025.1-2.19>.



În 2011, hebdomadarul *Observator cultural* găzduia o dezbatere care încerca să facă un bilanț al studiilor dedicate interbelicului românesc. Sub titlul *Un altfel de interbelic*, redacția arăta că miza nu era aceea de „înlocuire [a] unei paradigme existente, ci [...] lărgirea ei”. Titlul intervenției profesorului Zoltán Rostás – „Când s-a dat drumul la peisaj?”¹ – făcea trimitere la un mod distorsionat de receptare a trecutului. Expresia are propria sa istorie în lumea artiștilor plastici din România, care, după ani întregi în care fuseseră obligați să se conformeze rigorilor ideologice ale realismului socialist, au observat că, în anii 1960, paleta de subiecte se lărgise, eliberându-se de cerința de a reda doar chipuri de muncitori și colhoznice. Exclamația „S-a dat drumul la peisaj!” a devenit sinonimă cu libertatea de expresie artistică, atât cât era aceasta posibilă în regimul comunist. Revenind la interbelic, Zoltán Rostás remarcă în textul său elemente ale unui nou „peisaj” istoriografic, în care temele predilecte ale interbelicului („tânăra generație” și al său „mentor” Nae Ionescu) începuseră să fie concurate de noi subiecte, care ofereau o sferă mai largă de cuprindere a ceea ce a fost societatea României Mari.

De atunci și până astăzi, „peisajul” perioadei interbelice s-a îmbogățit considerabil cu lucrări ale istoricilor români și străini deopotrivă, lărgind orizontul cunoașterii istorice. Multe dintre aceste demersuri, care acoperă un spectru foarte generos de problematici (de la economie sau politici culturale, până la mișcări religioase sau revizitări ale extremismului politic), au fost realizate sub umbrela istoriei sociale. Așadar, mai mult decât faptul că „s-a dat drumul la peisaj”, putem vorbi de o imersiune în peisajul interbelic.

1. Zoltán Rostás, „Când s-a dat drumul la peisaj?”, *Observator cultural*, nr. 588 (2011). <https://dev.observatorcultural.ro/articol/cind-s-a-dat-drumul-la-peisaj/>.

Rămâneau, însă, multe alte aspecte de sondat. Într-un articol dedicat istoriografiei perioadei interbelice, Roland Clark afirma necesitatea demersurilor care să „scoată la iveală narațiunile alternative și suprimate”² din epocă. Un element al „peisajului” interbelic (și nu numai) ignorat o bună perioadă de timp a fost cel al muncii, cu toate ramificațiile sale. Această verigă-lipsă este cu atât mai surprinzătoare având în vedere proiectul elitelor românești pentru occidentalizarea societății. Or, după cum remarca în urmă cu aproape un secol Jürgen Habermas, societățile occidentale au fost „societăți fondate pe muncă”³. În ultimii ani însă, ecartul a început să fie recuperat și în această direcție. Fără pretenția de a alcătui o listă exhaustivă, reamintesc cercetările realizate de Andrei-Florin Sora, Vlad Popovici sau Philippe Blasen⁴, care analizează profesionalizarea administrației și a dezvoltării birocrăției statului român modern, alături de politicile de redefinire a pieței muncii pe criterii naționale/rasiale.

Munca reprezintă o temă importantă în înțelegerea perioadei interbelice. Reputatul istoric britanic Eric Hobsbawm definea perioada interbelică drept „era catastrofei”, iar argumentul principal era un fenomen negativ adiacent muncii, șomajul, „boala socială specifică civilizației occidentale a vremii noastre”, după cum se exprima un editorialist al ziarului *The Times*⁵, în 1943. Iar reverberațiile acestui fenomen s-au resimțit și în semiperiferia agricolă a Occidentului industrializat.

Cartea tânărului istoric ieșean Dan-Alexandru Săvoaia reprezintă un demers lăudabil de reconstrucție a destinului unui actor social din România Mare, ignorat de istoriografia românească de după 1989: muncitorimea. După cum remarca și autorul, au fost mai mulți factori care au contribuit la ignorarea/marginalizarea acestui subiect. În primul rând (și probabil cel mai important), a fost faptul că muncitorimea a fost portretizată în istoriografia de dinainte de 1989 ca o remorcă a mișcării comuniste. Lesne de înțeles că, după decade de ridicare în slăvi a caracterului revoluționar al muncitorimii, aplecarea asupra unui asemenea subiect nu mai reprezenta o prioritate. Dacă avem în vedere și caracterul preponderent agrar al societății românești în prima jumătate a secolului al XX-lea, respingerea unor astfel de preocupări părea îndreptățită din simplul motiv că nu era reprezentativă. A contat și accentul pus de contemporanești pe subiecte de istorie intelectuală și politică, cu scopul de a corecta exagerările istoriografiei comuniste despre România interbelică. În fine, autorul notează și o disparitate a materialelor arhivistice, ceea ce făcea dificil demersul de reconstrucție a evoluției muncitorului ca actor social.

Rezultat al cercetărilor doctorale în cadrul Facultății de Istorie din Iași (2020), demersul este plasat de autor în linia studiilor de istorie socială a muncii (*labor history*). Pornit inițial ca un studiu asupra sindicalismului din România, proiectul a fost lărgit de autor tocmai datorită caracterului pluriform de organizare a muncitorimii în intervalul cronologic supus analizei. Pentru a înțelege originea și rolul acestor forme de organizare, dar și pentru a conecta spațiul românesc la evoluțiile de pe plan european, Săvoaia își construiește cadrul teoretic al cercetării în jurul noțiunilor de *dependență* și *dezvoltare*, cu scopul de a înțelege procesul de acomodare și de dezvoltare a societății (semi)periferice românești în siajul interacțiunilor crescânde cu centrul occidental capitalist. Astfel, autorul propune o analiză, pe de-o parte, a politicilor sociale ale statului român ca urmare a aderării la Organizația Internațională a Muncii, și, de cealaltă parte, a formelor de organizare muncitorească din spațiul românesc, rezultat atât al legislației românești și al evoluției regimului politic în intervalul cronologic 1921-1947, cât și al integrării organizațiilor muncitorești în anumite rețele internaționale de solidarism de clasă. Având în vedere acești factori, analiza istorică cuprinde proiecte de organizare sindicală (venite dinspre stânga reformistă sau revoluționară), alături de cele corporatiste (apanaj al dreptei conservatoare), într-un decupaj cronologic care începe cu promulgarea legii sindicatelor profesionale (1921) și se încheie odată cu schimbarea de regim politic în România (1947).

Cercetarea se bazează pe o serie de izvoare primare importante pentru o plasare în context european a acestui subiect, ca arhiva Organizației Internaționale a Muncii (OIM) (Geneva) sau cea a mișcării sindicale din Marea Britanie, ambele oferind perspective noi asupra peisajului social al României interbelice. În ceea ce privește arhivele interne, autorul remarcă precaritatea acestor surse, explicabilă, într-o oarecare măsură, prin rolul marginal ocupat în epocă de aceste mișcări. În mai mare măsură însă, a contribuit modul în care au fost „încropite” aceste fonduri de arhivă în perioada comunistă, cu scopul de a servi „discursului revoluționar” în istoriografie⁶. Pentru a

2. Roland Clark, „The Shape of Interwar Romanian Historiography”, *Journal of Romanian Studies*, vol. 3, nr. 1 (2021): 13.

3. Apud Dominique Méda, *Le travail*, ediția a 4-a (Paris: Presses Universitaires de France, 2011), 3.

4. Andrei-Florin Sora, *Servir l'état roumain: le corps préfectoral (1866-1940)* (București: Editura Universității București, 2011); Judit Pál, Vlad Popovici, Andrei Florin Sora (coord.), *Servitorii Statului. Funcționari, funcții și funcționarism în România modernă (1830-1948)* (Cluj-Napoca: Mega, 2022); Philippe Blasen, *La « primauté de la nation roumaine » et les « étrangers »*. *Les minorités et leur liberté du travail sous le cabinet Goga et la dictature royale (décembre 1937 – septembre 1940)* (Cluj-Napoca: Casa Cărții de Știință, 2022).

5. Eric Hobsbawm, *Era extremelor. O istorie a secolului XX, 1914-1991*, trad. din limba engleză de Liliana Ionescu, ediția a treia (Chișinău: Cartier, 2022), 107.

6. Dan-Alexandru Săvoaia, *Forme de organizare muncitorească în spațiul românesc (1921-1947): între internaționalism sindical și corporatism național* (Iași: Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2022), 19.



escamota aceste neajunsuri, autorul a urmărit subiectul în publicațiile periodice și dezbaterile parlamentare din epocă, demers completat prin colecții de documente și studii despre legislația socială a României. Analiza critică a izvoarelor folosite i-a permis autorului o reconstituire holistică a fenomenului analizat.

Împărțită în cinci capitole, lucrarea debutează cu o „delimitare conceptuală” a noțiunilor utilizate de-a lungul analizei. Astfel, sindicalismul este privit ca o formă de organizare *from below* a muncitorimii, care a urmărit o ameliorare a politicilor sociale (sindicalismul reformist) sau chiar o schimbare a regimului politic prin lupta de clasă (sindicalismul revoluționar). De cealaltă parte, corporatismul a reprezentat reacția conservatoare în fața schimbărilor aduse de relațiile capitaliste. În fața a ceea ce considerau a fi excese ale democratismului și îngrijorate fiind de spectrul socialismului, elitele intelectuale și politice au construit corporatismul drept o a treia cale, care le asigură poziția de putere în cadrul societății, prin trasarea unui nou contract social cu masele. Ultimul element al eșafodajului conceptual utilizat de autor se referă la structura tripartită a „dialogului social” propus de Organizația Internațională a Muncii. Rezultat al Conferinței de Pace de la Paris (1919-1920), OIM pleca de la premisa că noua ordine internațională trebuia să se fondeze pe pacea socială. Din acest motiv, OIM a cultivat un dialog de pe poziții de egalitate între reprezentanții patronatului și cei ai muncitorimii, sub arbitrajul echidistant al „minunaților experți ai Ligii Națiunilor”, după cum îi numea Eric Hobsbawm, ale căror recomandări și analize au fost, de cele mai multe ori, ignorate de decidenții politici.

Scopul acestor proiecte era acela de construire a fundamentelor statului social al bunăstării, un obiectiv cu atât mai greu de atins în perioada interbelică, în care naționalismul politic și deriva autarhică a economiilor puneau în pericol viabilitatea sistemului de la Versailles. Din acest punct de vedere, perioada interbelică înfățișează un nou paradox: dacă la nivel politic și economic asistăm la o „sistare” a procesului de globalizare, nu același lucru se poate spune despre domeniul politicilor sociale, unde Organizația Internațională a Muncii (la nivel suprastatal), alături de organizații internaționale ale muncitorilor, a încercat să contureze un nou pol de preocupări în jurul chestiunii sociale. Cert este că, din această „eră a catastrofei”, europenii au ieșit cu convingerea că o nouă organizare a statului este necesară. Statul social reprezintă, astfel, una dintre construcțiile cele mai importante ale Europei secolului al XX-lea, a cărui origine politică și ideologică este încă un subiect disputat între istorici. Dacă pentru Tony Judt statul bunăstării din perioada postbelică a reprezentat „nu primul stadiu al socialismului de secol XX, ci apogeul liberalismului reformist de sfârșit de secol XIX”⁷, Eric Hobsbawm nu se ferește să vorbească de o cădere a liberalismului în perioada interbelică, salvat printr-o „legătură permanentă cu social-democrația mișcărilor muncitorești necomuniste”, mariaj care s-a dovedit de bun augur după 1945⁸. Cert este că România – în ciuda caracterului său agrar și a unor indicatori inferiori de dezvoltare socială – era conectată la acest dialog internațional. Astfel, Dan-Alexandru Săvoaia observă că sindicalismul (reformist sau revoluționar) sau corporatismul „au reprezentat expresii locale ale unor fenomene globale aflate într-o continuă reactualizare și reîncadrare în perioada studiată”⁹.

Cel de-al doilea capitol al lucrării reprezintă o incursiune în politica socială a României Mari. Intitulat „Standardele internaționale de muncă și realitățile societății românești”, capitolul urmărește procesul de dezvoltare a politicilor sociale ale statului român dintr-o dublă perspectivă. Ca stat membru al Organizației Internaționale a Muncii, România s-a angajat să traducă la nivel legislativ recomandări esențiale, ca programul de muncă de opt ore, reglementarea muncii minorilor, asigurările de șomaj și invaliditate sau dreptul la pensie. Cel de-al doilea factor de presiune a venit din plan intern, în special dinspre organizațiile muncitorești, a căror agendă a justiției sociale a militat pentru instituirea unor raporturi echitabile (dacă nu chiar egale) între Muncă și Capital. Un subiect de dispută a fost, astfel, dreptul la grevă, considerat de organizațiile muncitorești ca fiind principalul mecanism de negociere, dar dezavuat de mediile politice și economice. Legea pentru reglementarea conflictelor de muncă (1920) reflecta un paternalism de stat, care propunea un dialog tripartit, cu Ministerul Muncii în rol de arbitru între angajați și patronate. Slaba reprezentare politică a muncitorilor în Parlament, alături de (cvasi)permanentă stare de asediu, ca formă de cenzură și de violență politică, reflectau, totuși, limitele dezvoltării sociale a României Mari. Perspectivele „la firul ierbii”, identificate de autor, evidențiază sărăcia și analfabetismul prevalent în rândul muncitorilor, expuși astfel abuzurilor patronatului. Mai contribuia la impunitatea patronatului și marasmul birocrăției din România, slab salarizată și, astfel, dispusă să accepte „atenții”¹⁰. Acestea ar fi simptomele unui fenomen mai larg, sintetizat de Lazăr Vlăsceanu în sintagma „dedublării instituționale”, conform căreia „[î]ntre legea de pe hârtie și practica socială efectivă a existat și încă există o prăpastie”¹¹. Ion Mirescu, lider al mișcării muncitorești din interbelic, observa

7. Tony Judt, *Reflecții asupra unui secol XX uitat. Reevaluări*, trad. de Lucia Dos și Doris Mironescu (Iași: Polirom, 2011), 17.

8. Hobsbawm, *Era extremelor*, 133.

9. Săvoaia, *Forme de organizare muncitorească*, 55.

10. Săvoaia, *Forme de organizare muncitorească*, 79.

11. Lazăr Vlăsceanu, Marian-Gabriel Hâncean, *Modernitatea românească* (Pitești: Paralela 45, 2014), 17.

că legislația privitoare la muncitori era utilizată de elitele politice doar „pentru afișare la Geneva”¹², fără a aduce schimbări considerabile în situația socio-economică a muncitorilor din România.

Următoarele două capitole sunt dedicate analizei proiectelor sindicale și corporatiste din România interbelică. Dilemele și problemele unificării statului român după 1918 sunt astfel revelate din prisma situației muncitorimii. Ecartul social între noile provincii unite cu Vechiul Regat era vizibil la nivelul legislației sociale, mai ales în cazul Bucovinei și al Transilvaniei, ceea ce făcea cu atât mai dificilă organizarea la nivel național a intereselor muncitorimii. În plus, autoritățile au privit cu mefiență aceste inițiative, sub impactul reverberațiilor revoluției bolșevice. Săvoaia reconstituie procesul de formare și dezvoltare a două importante organizații la nivel național: Consiliul General al Sindicatelor Unitare, de orientare sindicalist-revoluționară (în care au activat personalități ale mișcării comuniste, ca Vasile Luca și Lucrețiu Pătrășcanu) și Confederația Generală a Muncii, de orientare sindicalist-reformistă (în care au activat lideri ai social-democrațiilor, ca Ioan Flueraș, Ion Mirescu sau Iosif Jumanca). Autorul evidențiază diferențele de viziune și de tactică dintre cele două organizații. Această dezbinare a avut repercusiuni asupra mișcării sindicale din România, ceea ce a făcut ca muncitorimea să rămână un actor fragil în raporturile cu statul. Sindicalismul a fost concurat puternic și de proiectele corporatiste, care propuneau o unificare pe verticală a tuturor factorilor de producție (muncă manuală, muncă intelectuală și patronat). Deși un astfel de mecanism de reprezentare politică a muncii figura în Constituția României Mari din 1923, abia în 1933 au fost organizate primele alegeri ale Camerelor de Muncă, care au putut astfel să-și trimită primii senatori în Parlament. Adoptarea atât de târzie a legii Camerelor de Muncă (1932) relevă lipsa de preocupare a statului față de problemele sociale. Profitând și de slăbiciunea mișcărilor muncitorești, proiectele corporatiste venite dinspre extrema dreaptă au proliferat, mai ales după 1933. Pe lângă proiectul corporatist al lui Mihail Manoilescu, cu un rol major în arhitectura regimului de dictatură regală al lui Carol al II-lea (1938-1940), mișcarea legionară a acordat, la rândul său, un rol important organizării Corpului Muncitoresc Legionar. Săvoaia observă că intrarea României în era dictaturilor a schimbat fundamental raporturile dintre muncitorime și stat. Dacă proiectul corporatist oferea o reprezentare generoasă a muncii în Parlament, după 1940 formele de organizare a muncitorimii au fost „sever alterate”¹³. Pe acest fundal al dezorganizării și al deziluziei, după 1944, sarcina comuniștilor de a canaliza energiile muncitorimii în favoarea lor a devenit mult mai facilă. Vechii lideri ai mișcării sindicale, ca Ioan Flueraș (cărui i s-a reproșat susținerea publică a regimului de dictatură regală), au fost marginalizați, ceea ce a permis comuniștilor să se erijeze în adevărații lideri ai muncitorimii.

Cercetarea lui Dan-Alexandru Săvoaia se înscrie în efortul istoriografic de evaluare a performanței sociale a României interbelice, o direcție tot mai pregnantă și mai necesară în înțelegerea evoluției sociale și economice de-a lungul secolului al XX-lea. Unul dintre meritele acestei cercetări este acela de a evidenția rolul dialogului internațional în consolidarea socialului pe agenda elitelor politice ale vremii. Adoptarea unor modele și a jargonului promovat de instituțiile internaționale – în cazul de față, Organizația Internațională a Muncii – a reprezentat un progres timid, pe care am fi tentați să-l etichetăm drept o altă „formă fără fond” a modernității românești. Robert Reisz observa că simpla „preluare [a] unor modele implică o doză mare de inovație și originalitate chiar și atunci când, de fapt, are loc o *simplă* imitație”¹⁴. În cazul de față, printre rezultatele neplanificate ale acestor schimburi internaționale s-a numărat și construirea unui corp al experților în domeniul politicilor sociale, a cărui traiectorie este încă puțin cunoscută și care ar putea fi dezvoltată ca o direcție de cercetare de sine stătătoare. I. Setlacec, director în cadrul Ministerului Muncii și al Ocrotirilor Sociale (1920-1930), remarcă rolul pedagogic al Biroului Internațional al Muncii, care, prin „[s]tudiile serioase, obiective și bogate în material documentar, ieșite din laboratorul Genevei și puse la îndemâna celor interesați și mai ales a delegaților [statelor membre], dau acestora posibilitatea de a-și da seama de complexitatea problemelor și de consecințele la care îi poate duce o examinare grăbită și o soluționare nechibzuită”¹⁵.

După „inventarea socialului” (Călin Cotoi)¹⁶, proces de lungă durată încheiat odată cu Primul Război Mondial, perioada interbelică ar putea fi privită drept una de internalizare a socialului. Deși mai cunoscută a fost proiectul de internalizare a socialului rural (în special datorită proiectului sociologic al lui Dimitrie Gusti), la fel de important a fost și socialul uvrier, vizibil (și) datorită formelor de organizare muncitorească. Iar acesta constituie unul dintre meritele incontestabile ale demersului propus de Dan-Alexandru Săvoaia.

12. Săvoaia, *Forme de organizare muncitorească*, 133.

13. Săvoaia, *Forme de organizare muncitorească*, 192.

14. Robert Reisz, *Despre fertilitatea erorilor. Imitație și inovație în învățământul superior* (București: Trei, 2018), 19.

15. I. Setlacec, „Din activitatea Ministerului Muncii în raport cu Biroul Internațional al Muncii din Geneva”, în *Zece ani de politică socială în România 1920-1930* (București, Ministerul Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale, [f.e.], [f.a.]), 103.

16. Călin Cotoi, *Holera și „duhul comunismului”. Inventarea socialului în România, 1831-1914* (Cluj-Napoca: Idea Design&Print, 2022), *passim*.



Bibliography

- Clark, Roland. "The Shape of Interwar Romanian Historiography". *Journal of Romanian Studies* 3, no. 1 (2021): 11–42.
- Cotoi, Călin. *Holera și „duhul comunismului”. Inventarea socialului în România, 1831-1914* [Inventing the Social in Romania]. Cluj-Napoca: Idea Design&Print, 2022.
- Hobsbawm, Eric. *Era extremelor. O istorie a secolului XX, 1914-1991* [Age of Extremes. A History of the Twentieth Century, 1914-1991]. Translated by Liliana Ionescu, 3rd edition. Chișinău: Cartier, 2022.
- Judt, Tony. *Reflecții asupra unui secol XX uitat. Reevaluări* [Reflections on the Forgotten Twentieth Century: Reappraisals]. Translated by Lucia Dos și Doris Mironescu. Iași: Polirom, 2011.
- Méda, Dominique. *Le travail* [Labor]. 4th edition. Paris: Presses Universitaires de France, 2011.
- Reisz, Robert. *Despre fertilitatea erorilor. Imitație și inovație în învățământul superior* [On the Fertility of Errors. Imitation and Innovation in Higher Education]. Bucharest: Trei, 2018.
- Rostás, Zoltán. "Când s-a dat drumul la peisaj?" [When Was the Landscape Set Free?]. *Observator cultural*, no. 588 (2011). <https://dev.observatorcultural.ro/articol/cind-s-a-dat-drumul-la-peisaj/>.
- Săvoaia, Dan-Alexandru. *Forme de organizare muncitorească în spațiul românesc (1921-1947): între internaționalism sindical și corporatism național* [Worker Organization Forms in the Romanian Space (1921-1947): Between Syndical Internationalism and National Corporatism]. Iași: Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2022.
- Setlacec, I. "Din activitatea Ministerului Muncii în raport cu Biroul Internațional al Muncii din Geneva" [On the Activity of the Ministry of Labor in Relation to the International Labour Office in Geneva]. In *Zece ani de politică socială în România 1920-1930* [Ten Years of Social Policy in Romania 1920-1930]. Bucharest: Ministerul Muncii, Sănătății și Ocrotirilor Sociale, [f.e.], [f.a.].
- Vlăsceanu, Lazăr, and Marian-Gabriel Hâncean. *Modernitatea românească* [Romanian Modernity]. Pitești: Paralela 45, 2014.